

УДК 711.11; 711.112

к.арх. професор Посацький Б.С.
posatsky@i.ua, ORCID: 0000-0003-3954-7743,
к.арх., доцент Черняк І.Я.,
cherniak.ihor@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7668-9797,
Національний університет "Львівська політехніка"

НОВІ БУДИНКИ-ВСТАВКИ 1950 – 1980-Х РОКІВ У ВУЛИЧНИХ ФАСАДАХ ЛЬВОВА: КОМПОЗИЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Описано дослідження композиційних ознак фасадів будинків у центральній частині Львова, споруджених впродовж 1950 – 1980-х рр. у середовищі забудови кінця ХІХ – початку ХХ ст. Звернуто увагу на наявність спільних рис у пластиці фасаду нової вставки з історичним середовищем; дотримання сумірності у формах фасаду нової будівлі та сформованого просторового середовища; наявність в новому фасаді чужорідних (по відношенню до середовища) пластичних форм.

Ключові слова: _Львів, будинок-вставка, архітектурна форма, композиція фасаду, просторове середовище.

В умовах історичного міста архітектор постійно зустрічається з проблемою включення нових будівель в історично сформоване архітектурне середовище. До складних композиційних завдань при цьому належить збереження єдності архітектурного середовища, розвиток його художньо-образних характеристик.

Оскільки нові будівлі безпосередньо взаємодіють з оточенням у просторі вулиць, то мова йде про збереження єдності композиції забудови по фронту вуличних фасадів. Для оцінки існуючого стану такої взаємодії та формулювання певних узагальнень слід прийняти визначену методика досліджень. Вважаємо доцільним скористатись методикою, запропонованою Г.Ю.Сомовим, згідно з якою необхідно дослідити взаємодію ряду композиційних ознак та чинників, а саме:

- а) наявність спільних рис у пластиці фасаду нової вставки з історичним середовищем;
- б) розвиток ознак які формують головну тему пластики фасадів;
- в) дотримання сумірності у формах фасаду нової будівлі та сформованого просторового середовища;
- г) наявність в новому фасаді чужорідних (по відношенню до середовища) пластичних форм [1].

В загальному, можливі два основних варіанти поєднання фасадів сформо-

ваної забудови з новим об'єктом: а) акцентування нової будівлі на фоні сформованої забудови; б) композиційне підпорядкування нового існуючому просторовому контексту шляхом більш стриманого вирішення пластики фасаду нової будівлі.

Слід відзначити, що спорудження нових будівель на окремих, незабудованих раніше ділянках, починаючи з 1950-х років, було і є донині розповсюдженим способом введення новобудов у історично сформоване архітектурне середовище Львова. Видається, що для виявлення характерних рис фасадів будинків-вставок доцільно розглядати приклади у хронологічному порядку.

У якості прикладів 1950-х років розглянемо два житлових будинки: на вул.Академіка Гнатюка, 3 та Городоцькій, 76.

Житловий будинок на вул. Гнатюка зайняв порівняно невелику ділянку поряд із однією з найбільш імпозантних будівель центру міста – музеєм етнографії та художнього промислу Інституту Народознавства НАН України (раніше Галицька ощадна каса, архітектор Ю.Захаревич, скульптор Л. Марконі, 1874-1891рр.). Будівля Галицької ощадної каси стала одним з шедеврів «мальовничого» стилю – провідного напрямку пізнього історизму у Львові, фасади якої вирізняються багатю пластикою та відмінною якістю будівництва [2]. Природньо, що таке сусідство підказувало автору житлового будинку архітектору М. Микулі композиційне підпорядкування нового фасаду старому, його більш стримане пластичне вирішення. Поряд із цим було розвинуто ряд ознак, які композиційно об'єднували нову будівлю із сусідньою (рис.1а).Розглянемо їх детальніше.

Рис.1. а) Житловий будинок на вул.Ак.Гнатюка, (арх.М.Микула) 3;
б) Житловий будинок на вул.Городоцькій, 76 (арх.П.Конт).

Аналогічно з сусідніми будівлями і в композиції фасаду житлового будинку акцентується перший поверх, завдяки великому масштабу прорізів та деталей, використанню русту та завершенню першого поверху невеликим карнизом. Фасад в цілому завершується добре розвинутим карнизом здебільшого співпадаючому за висотою з карнизом музею. Відгуком на багатий декор сусіднього фасаду є балкони, оздоблені фігурним металевим огороженням та ліпними кронштейнами. Розвинуті горизонтальні тяги, притаманні також фасадам сусідніх будинків. Покриття житлового будинку виконане як шатровий дах, що є спільною ознакою фрагменту сформованого архітектурного середовища кварталу. Уникнути монотонності дозволяє зміна ритму віконних прорізів та розміщена на рівні п'ятого поверху смуга ліпних вставок з радянською символікою, - характерний засіб радянської архітектури 1950-х років. Можна стверджувати, що фасад житлового будинку є стримано-підпорядкованим фоном, який сприяє сприйняттю розвинутої пластики оточуючої забудови, композиційно вписуючись у середовище вулиці.

Подібним чином проведений аналіз житлового будинку по вулиці Городецькій, 76, (архітектор П. Конт) побудованого у 1950-х роках у середовищі житлової забудови початку ХХ століття (рис.1б). Перший та другий поверхи виділені рустом та горизонтальними поясами. Акцентовані великі вітрини, а також укрупнені дещо стилізовані елементи ордеру. Балкони оздоблені металевими фігурними решітками, що поєднуються з аналогічними елементами на фасадах сусідніх будівель. Можна ствердити, що об'єднуючою ознакою для фасаду нової вставки та сусідніх фасадів є рівномірне співвідношення віконних прорізів та простінків та застосування шатрового даху, характерного для будівель кварталу.

В цілому ситуація схожа з попередньою. Нова будівля тактично та співмащтабно вписана у сформований на зламі ХІХ-ХХ ст. фронт забудови вулиці та формує спокійний фон для сприйняття більш пластично насичених сусідніх фасадів внаслідок спільності ряду ознак.

Обидва розглянутих вище приклади є характерними для архітектури фасадів нових житлових будинків 1950-х років у центральній частині Львова та відображають характерні риси тогочасної радянської архітектури: використання композиційних прийомів та форм класичної архітектури. При поєднанні нового та старого таким чином вдавалось загалом досягнути єдності та цілісності архітектурного середовища. З точки зору застосованих підходів їх можна віднести до утилізаційного контекстуалізму, ознакою якого є підпорядкування нової будівлі історичному середовищу з застосуванням стилізованих архітектурних елементів [3].

Ситуація суттєво помінялась у 1960-і роки, коли на зміну запозиченням з

класики прийшов дещо примітивний геометризм "сучасної архітектури", обумовлений індустріалізацією будівництва та застосуванням збірно-панельних технологій [4], [5]. Основна увага була звернута на технологію великопанельного будівництва, а «недооцінювалася естетична виразність архітектури як одного окремо взятого житлового будинку, так і житлового району в цілому» [6]. Природно, що побудовані за іншими засобами композиції фасадів нових будівель співставляються з історично сформованим середовищем також по іншому.

Розглянемо декілька прикладів. На вулиці Івана Огієнка, 4 у 1960-х рр. серед житлової забудови початку зламу XIX-XX ст. з досить пластично насиченим фронтом фасадів, побудовано новий п'ятиповерховий житловий будинок (рис.2а). Зліва від нього фасад старого будинку має характерні двоповерхові еркери, що поєднуються з лоджіями. Очевидно, що таке поєднання виступаючих об'ємів та заглиблень, спонукало автора нового будинку використати цей же прийом, не вдаючись при цьому до класичних архітектурних форм та декору.

Фасад нового будинку розчленований на три виступаючі частини, підкреслені балконами-лоджіями, що створює чіткий контраст вертикалей та горизонталей, цоколь низький. Перший поверх композиційно виділений, застосовано суцільне застеклення вітрин, балконів немає, однак балкони другого поверху створюють суцільну горизонталь, ніби підкреслюючи простоту форми першого поверху. Об'єм нового будинку за висотою приблизно відповідає сусіднім, до того ж активний горизонтальний дашок візуально відсікає мансардний поверх, ілюзійно зменшуючи його висоту при візуальному сприйнятті будинку. В цілому, у композиції нового фасаду підтримано характерні для сусідніх старих будівель архітектурні прийоми шляхом застосування балконів, лоджій, вертикальних екранів.

У якості подібного прикладу можна привести будівлю салону-перукарні «Чародійка» на вул. Ів. Франка, 23 (1970-і рр., рис.2б). Сусідні фасади рядової забудови зламу XIX – XX ст. однорідні за композицією, використаний прийом візуального полегшення фасаду від низу до верху (зменшення висоти, зменшення масштабу декору). За висотою вставка дещо перевищує оточуючі будинки, однак горищний поверх запроектований глухим та візуально відділений від нижніх поверхів горизонтальною тягою декоративного балкону, що при огляді з вулиці дещо зменшує загальну висоту будинку.

Можна вважати, що деяка спільність пластики фасаду нової вставки та сусідніх фасадів досягається використанням вертикальних сонцезахисних ребер висотою в три поверхи, які є акцентами фасаду. Єдина тема композиції фасаду частково формується горизонтальними дашками, що фіксують висоту будівлі,

які перетинаючись з ребрами формують активний малюнок фасаду . Новий будинок дещо не масштабний сформованому оточенню через вивищення на поверх над сусідами та досить жорстку архітектурну форму завершення будівлі – високий парапет . Використаний характерний для оточення прийом виділення першого поверху, хоча й іншими засобами. В новій будівлі це стрічкове за-скленні вітрин та дашок над вітринами, в старих сусідніх будинках – руст. Разом з цим, згадувані уже вертикальні ребра та горизонтальні тяги, які пересікаються з ними, створюють пластично активні хрестоподібні пересічення, чужі оточенню та надаючи новій будівлі неоправдану контрастність. До позитивних рис композиції об'єму нового будинку слід віднести відступ фасаду в глибину від існуючої лінії забудови, що дозволяє візуально зменшити висоту будівлі.

Рис. 2. а) Житловий будинок на вул. І.Огієнка; 4; б) Салон-перукарня на вул. І.Франка, 23.

До цього ж періоду належить офісна будівля на вулиці Вітовського, 20 (рис.3а). Композиція фасаду вирізняється простотою (можна помітити, що вона навіть занадто спрощена) практично без акцентних елементів і нова будівля слугує фоном для сусідніх будинків початку ХХ століття. Розвинені деякі ознаки що об'єднують новий фасад з сусідом справа: розміри та пропорції віконних прорізів , ритм та розмірні співвідношення вікон та простінків . Спільною ознакою для нового фасаду та сусідньої забудови є високий цоколь , але цього явно недостатньо для збереження цілісності середовища. Застосування плоскої покрівлі та надто проста геометричність об'єму нового будинку обумовлює те, що переважають ознаки його невідповідності оточенню.

Обидві будівлі демонструють, що не можна задовільно вирішити завдання поєднання нового і старого у фронті забудови, використовуючи вкрай обмежений набір архітектурних прийомів, до того ж використовуючи їх "окремо", не

беручи до уваги характерних рис архітектурного контексту.

Наприкінці 1970-х рр. в радянській архітектурі згадали про «підвищення художніх якостей житлових, громадських і виробничих будинків – все це пов'язане з творчістю архітекторів» [7]. Відповідно, архітектори стали більше уваги надавати сформованому контексту при проектуванні будівель-вставок.

Прикладом може служити композиція фасаду офісної будівлі на вулиці Листопадового Чину, 22 за проектом Р. Сивенького у 1978 р. (рис.3б). Для фасадів сусідніх будинків початку ХХ століття є характерним крупний масштаб (особливо будинок справа) фасадів, різноманітний декор, переважання вертикальних елементів. Протилежний бік вулиці не забудований (територія парку), що створює різноманіття точок сприйняття нового об'єкту. Очевидно, вказані особливості ділянки багато в чому визначили композицію фасаду нового будинку та його взаємозв'язок з оточенням. Об'єм вставки у цілому сумірний сусідам, в формах фасаду підкреслені вертикальні елементи, що створюють чіткий, досить подрібнений ритм. Горизонтальні пропорції віконних прорізів, здавалось би, контрастують з вікнами сусідніх будинків, однак організуючою ознакою тут є не геометрія прорізу, а пропорції рам. Аналогічно до сусідніх фасадів активно виділений перший поверх, хоча і іншими засобами – горизонтальним поясом, поєднанням стрічкового застосування з невеликими вікнами з обрамленнями. Верхній поверх відступає від головної площини фасаду, що візуально пов'язує його з шатровими дахами сусідніх будинків.

Рис.3. а) Офісна будівля на вул. Вітовського, 20.
б) Офісна будівля на вул. Листопадового Чину, 22

Новий фасад логічно доповнює (а при фронтальному сприйнятті і домінує на певному відрізку) фронт забудови вулиці без застосування стилізованих іс-

торичних форм. Розвинуті лише найбільш характерні ознаки пластичної тканини вулиці – відповідний масштаб загального малюнку фасаду та переважання вертикальних членувань.

Будівництво будівель-вставок у Львові продовжувалось і у 1980-і роки. В цей період спостерігається деяке різноманіття архітектурних вирішень. Сама по собі яскравість образної архітектурної мови перестала бути самоціллю, поглибилися пошуки змістовної виразності [8].

Салон автомобілів на вулиці Чайковського, 20 побудований у 1986 р. за проектом М. Трача (рис.4а). Об'єм нової будівлі співрозмірний оточенню, будинок дещо відступає від існуючої лінії забудови, що є логічним для вузької вулиці. Можна вважати, що пластика нового фасаду в цілому пов'язує досить насичений фасад будинку зліва з простим рішенням фасаду будинку справа в загальному фронті вулиці. Малюнок фасаду вставки ґрунтується на вертикальному членуванні площини фасаду (сумірних фасаду будинку зліва) і такому ж членуванню покрівлі. Заслуговує уваги об'ємна інтерпретація архітектурних форм, розміщених ніби в трьох площинах. Перша з них – найбільш виступаючі елементи дашка першого поверху та вінчаючий карниз. Друга – площина стіни другого та третього поверхів та половини першого. Третя – втоплена площина застелення першого поверху та гребінь розвинутого карнизу. Зауважимо також, що пропорції прорізів близькі навколишній забудові. Хоча ці будівлі розділяє майже десятиліття, але в обох випадках можна говорити про доповнення та розвиток композиції сформованого середовища. Дещо інша картина спостерігається на ділянці вулиці Ів.Франка, 33, де побудовано офісний будинок (архітектори В. Суц, А., Симбірцева, 1983 р.) (рис.4б).

Рис. 4. а) Салон автомобілів на вул.Чайковського, 20;
б) офісний будинок на вул.І.Франка, 33.

Навколишня забудова вулиці сформувалась на початку ХХ століття з житлових будинків висотою 3-4 поверхи з досить багатим декором у формах історизму. Нова вставка за протяжністю по фронту вулиці набагато перевищує сусідні будинки, хоча і співрозмірна з ними за висотою. Фасад вставки розчленований на три частини: середня – 7-ми поверхова і найбільш протяжна заглиблена, а дві бокові – 6-ти поверхові ризаліти підтримують існуючу лінію забудови. Відступ від лінії забудови центральної частини візуально понижує будинок, а мансарди ризалітів стилізовані під дахи сусідніх будинків, сприяють цілісності сформованого середовища.

Пластично насичена існуюча забудова та велика площа нового фасаду визначили більш скромне за пластикою вирішення нового будинку, майже без контрастних архітектурно-конструктивних елементів. Для підтримання формально-композиційної єдності з середовищем у новому фасаді розвинуті ознаки, характерні для даного відрізка вулиці. Це, вже згадані мансарди бокових частин, а також виділення першого поверху. Показово використання декоративних пластичних вставок а також вертикальних та горизонтальних підрізків, які посилюють художню виразність фасаду при його загальному площинному вирішенні. Можна припускати, що архітектурні прийоми 1950-х років (приклад вул.Гнатюка) трансформовані в 1960- 1970-і рр. знайшли тут новий вираз, хоча і дещо іншій інтерпретації. В цілому фасад і при такому стриманому вирішенні домінує в оточуючій забудові, оскільки його габарити суттєво перевищують розміри сусідніх фасадів. У ряді новобудов прагнення долучитися до сформованого архітектурного контексту набуває характеру стилізації.

Таким чином після домінування сухої геометричності в образі фасадів будівель 1960-1970-х років, нові будівлі -вставки 1980-х у Львові більш різноманітні та пластичні за композицією фасадів та об'ємів у цілому, що дозволяє в значній мірі зберегти образно-змістовне та формально-композиційне єднання архітектурного середовища історично сформованого міста.

Література

1. Сомов Г.Ю. Пластика архитектурной формы в массовом строительстве. - М.: Стройиздат, 1986.
2. Бірюльов Ю. Захаревичі. Творці столичного Львова. – Львів: Центр Європи, 2010. – С. 68, 76.
3. Хараборська Ю.О., Сухаревський К.В. Підходи проектування сучасної архітектури в історичному середовищі. / Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук. техн.. збірник / Відпов. ред. М.М. Дьомін. – К.: КНУБА, 2017. – Вип. 50. – С. 100.
4. Современная советская архитектура 1955-1960 гг. Учебник./ Под ред.

Н.П. Былинкина и А.В. Рябушина. - М.: Стройиздат, 1985. –201 с.

5. Головка Г.В., Килессо С.К., Коломієць М.С., Хохол Ю.Ф. Сучасна архітектура Радянської України. – Київ: Будівельник, 1974. – 17 с.

6. Архитектура Украины на современном этапе / В.П. Дахно, В.И. Ежов, С.К. Килессо и др. – К.: Будівельник, 1984. – С. 75.

7. те ж джерело, - С. 148.

8. Современная советская архитектура 1955-1960 гг. Учебник./ Под ред. Н.П. Былинкина и А.В. Рябушина. - М.: Стройиздат, 1985. – 205 с.

канд.арх., профессор Посацкий Б.С.,

канд.арх., доцент Черняк И.Я.,

Национальный университет "Львовская политехника"

НОВІ БУДИНКИ-ВСТАВКИ 1950 – 1980-Х РОКІВ У ВУЛИЧНИХ ФАСАДАХ ЛЬВОВА: КОМПОЗИЦІЙНИЙ АСПЕКТ

В статье описано исследование композиционных признаков фасадов домов в центральной части Львова, построенных в течение 1950 - 1980-х гг. В среде застройки конца XIX - начала XX в. Обращено внимание на наличие общих черт в пластике фасада новой вставки с исторической средой; соблюдение сопоставимости в формах фасада нового здания и сформированной пространственной среды; наличие в новом фасаде чужеродных (по отношению к среде) пластических форм.

В качестве примеров 1950-х годов рассмотрены два жилых дома: на ул. Академика Гнатюка, 3 и Городецкой, 76. Оба рассмотренных выше примеры являются характерными для архитектуры фасадов новых жилых домов 1950-х годов в центральной части Львова и отражают характерные черты тогдашней советской архитектуры: использование композиционных приемов и форм классической архитектуры. При сочетании нового и старого таким образом удалось целом достичь единства и целостности архитектурной среды.

Ситуация существенно поменялась в 1960-е годы, когда на смену заимствованием из классики пришла несколько примитивная геометрия форм, обусловлена индустриализацией строительства и применением сборно-панельных технологий и недооценка эстетической выразительности архитектуры.

Примерами из периода 1960-х гг. Могут служить пятиэтажный жилой дом улице Ивана Огиенко, 4 в 1960-х гг. Здание салона-парикмахерской на ул. И. Франко, 23, а-же офисное здание на улице Витовского, 20.,

В конце 1970-х гг. В советской архитектуре вспомнили о повышении художественного качества жилых, общественных и производственных зданий,

соответственно, архитекторы стали больше обращать внимания на сложившийся контекст при проектировании зданий-вставок. В качестве примера рассмотрено композицию фасада офисного здания на улице Ноябрьского Чина, 22.

Достаточно разнообразной и насыщенной различными элементами композиции фасадов привлекают внимание дома-вставки 1980-х гг. Это салон продажи автомобилей на улице Чайковского, 20 и офисное здание на улице И. Франко, 33.

Таким образом после доминирование сухой геометричности в образе фасадов зданий 1960-1970-х годов, новые здания-вставки 1980-х годов во Львове более разнообразные и пластические по композиции фасадов и объемов в целом, что позволяет в значительной степени сохранить образно-композиционное единения архитектурной среды исторически сложившегося города.

PhD in Architecture, professor Posatskyi B.S.,
PhD in Architecture, associate professor Cherniak I.Y.,
Department of Urban Planning and Design Institute of Architecture
Lviv Polytechnic National University

NEW HOUSE-INSERTIONS OF THE STREET FACADES BUILT IN BETWEEN 1950 - 1980 IN LVIV: COMPOSITIONAL ASPECT

The article describes the study of compositional features of the street facades of the buildings in the central part of Lviv, built during the 1950s and 1980s in the construction environment of the late 19th and early 20th centuries. The article is devoted to the presence of common features in the facade plastic of the new inserts with the historical environment; compliance with the uniformity in the facades of the new building and the formed spatial environment; the presence in the new facade of heterogenous (in relation to the environment) plastic forms.

As examples of the 1950s, two residential houses were considered: on the Gnatyuk Street, 3 and Gorodotska Street, 76. Both of the above examples are typical for the architecture of the new houses facades built in 1950s in the central part of Lviv and reflect the characteristic features of contemporary Soviet architecture: the use of compositional techniques and forms of classical architecture. By combining the new and the old, in this way, it was possible to achieve the unity and integrity of the architectural environment in general.

The situation changed dramatically in the 1960s, when a somewhat primitive form of geometry came to replace borrowing from classics, due to the industrialization of construction, the use of prefabricated panels and the underestimation of aesthetic expressiveness of architecture.

Examples from the 1960s are the buildings: the five-storey residential building on Ogienko Street, 4, the building of the hairdressing salon on Ivan Franko Street, 23, as well as an office building on Vitovskyi Street, 20.

In the late 1970's, the increase of the artistic qualities of residential, public and industrial buildings was mentioned in the Soviet architecture, respectively, architects began to pay more attention to the current context when designing building inserts. As an example, the composition of the facade of an office building on Lystopadovyi Chyn Street, 21 is considered.

The building inserts of the 1980s attract an attention by a fairly varied and rich variety of facade composition elements. It is a salon for sale of cars on Tchaikovskiyi Street, 20 and an office building on Ivan Franko Street, 33.

Thus, after the predominance of strict geometry in the image of the building facades of the 1960-1970s, new house-insertions of the 1980s in Lviv are more diverse and plastic in composition of the facades and volumes in general, which allows to a large extent to preserve figuratively-compositional unity of the historically formed city architectural environment.

Key words: Lviv, house-insertions, architectural form, facade composition, spatial environment.

REFERENCES

1. Somov H.Iu. *Plastyka arkhytekturnoi formy v massovom stroy-telstve.* - M.: Stroiyzdat, 1986.
2. Biriulov Yu. *Zakharevychi. Tvortsi stolychnoho Lvova.* – Lviv: Tsentr Yevropy, 2010. – S. 68, 76.
3. Kharaborska Yu.O., Sukharevskiyi K.V. *Pidkhody proektuvannia suchasnoi arkhytektury v istorychnomu seredovyshchi. / Suchasni problemy arkhytektury ta mistobuduvannia: Nauk. tekhn.. zbirnyk / Vidpov. red. M.M. Domin.* – K.: KNUBA, 2017. – Vyp. 50. – S. 100.
4. *Sovremennaiia sovetskaia arkhytektura 1955-1960 hh. Uchebnyk./ Pod red. N.P. Вылункyna y A.V. Riabushyna.* - M.: Stroiyzdat, 1985. –201 s.
5. Holovko H.V., Kiless S.K., Kolomiets M.S., Khokhol Yu.F. *Suchasna arkhytektura Radianskoi Ukrainy.* – Kyiv: Budivelnyk, 1974. – 17 s.
6. *Arkhytektura Ukrainy na sovremennom etape / V.P. Dakhno, V.Y. Ezhov, S.K. Kylesso y dr.* – K.: Budivelnyk, 1984. – S. 75.
7. *te zh dzherelo,* - S. 148.
8. *Sovremennaiia sovetskaia arkhytektura 1955-1960 hh. Uchebnyk./ Pod red. N.P. Вылункyna y A.V. Riabushyna.* - M.: Stroiyzdat, 1985. – 205 s.